

Feyza Perinçek - Nursel Duruel

BİYOGRAFI

CEMAL SÜREYA

Şairin Hayatı Şiire Dahil

CAN

FEYZA PERİNÇEK
NURSEL DURUEL

CEMAL SÜREYA
“Şairin Hayatı Şiire Dahil”

CEMAL SÜREYA'NIN DESENLERİYLE

Can Yayınları 1735

© 2008, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2008

2. basım: Eylül 2011

Bu kitabın 2. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Faruk Duman

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

Kapak baskı: Azra Matbaası

İç baskı ve cilt: Ekosan Matbaası

ISBN 978-975-07-0939-5

Cemal Süreya'nın yapıtlarından alıntılarının bu kitapta kullanılmasına izin veren Yapı Kredi Yayınları'na teşekkür ederiz.

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.

Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

www.canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

FEYZA PERİNÇEK
NURSEL DURUEL

CEMAL SÜREYA
“Şairin Hayatı Şiire Dahil”

CEMAL SÜREYA’NIN DESENLERİYLE

Nursel Duruel'in Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Geyikler, Annem ve Almanya, 2006

Yazılı Kaya, 2006

FEYZA PERİNÇEK, 18 Ağustos 1949'da Ankara'da doğdu. Ankara Üniversitesi Gazetecilik Yüksek Okulu'nu bitirdi. 12 Mart döneminde TİİKP (Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi) davasından yargılandı. İki buçuk yıl, Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu'nda hapis yattı. Gazeteciliğe *Akşam* gazetesinde başladı. Ardından Gençlik ve Spor Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü'nde çalıştı. 1974'ten 2002'ye kadar aylık ve haftalık *Aydınlık'ta*, *Halkın Sesi*, *Saçak*, *2000'e Doğru*, *Bilim ve Ütopya*, *Kadınlar Dünyası* dergilerinde; 1978-1980 ve 1993-1994 yıllarında günlük *Aydınlık* gazetesinde yazı, haber ve röportajları yayımlandı. Bu yayın organlarında yazışları müdürlüğü, haber müdürlüğü, yayın koordinatörlüğü gibi görevlerde bulundu. Kaynak Yayınları tarafından yayımlanan *Atatürk'ün Bütün Eserleri* ile Ulusal Kanal televizyonunda çeşitli işlerde çalıştı. *2000'e Doğru* dergisinde Cemal Süreya'yla aynı odada birlikte çalıştı. Cemal Süreya'nın ölümünün ardından *Cemal Süreya Arşivi* kitabını yayıma hazırladı. 12 Ağustos 2003'te hayata veda etti.

NURSEL DURUEL, 1941'de Şarkikaraağaç'ta doğdu. İstanbul Kız Lisesi'ni, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nü bitirdi. 1965'te TRT'nin ilk prodüktör kadrosunda yer aldı; başta edebiyat ve sanat olmak üzere çeşitli alanlarda radyo programları hazırladı. Reklam metin yazarlığı, televizyon yazarlığı, ansiklopedi yazarlığı, BRT Radyosu'nda müdür yardımcılığı yaptı. İlk öyküsü 1979'da *Türk Dili*'nde çıktı. *Geyikler*, *Annem* ve *Almanya* ile 1981 Akademi Kitabevi Öykü Ödülü'nü ve 1983 Sait Faik Hikâye Armağanı'nı; *Yazılı Kaya*'da yer alan (1992) "Burgaç" adlı öyküsüyle de 1990 Yunus Nadi Yayımlanmamış Öykü Ödülü'nü aldı. Feyza Perinçek'le Cemal Süreya üzerine iki kitap çıkardı. 1994'ten itibaren TRT İstanbul Radyosu'nda dış yapımcı olarak Yayın Dünyası adlı kitap tanıtım programı yayınlanmaktadır.

İçindekiler

Önsöz	13
BİRİNCİ BÖLÜM	
Çocukluğu ve ilkençliđi	15
Erzincan	17
Şairlik duygusunun ilk uyanışı	21
Sürgün	22
Gülbeyaz'ın ölümü	26
İstanbul ve Sansaryan Han	27
Yeniden Bilecik	33
“Babaanne, neyiz biz?”	36
İlk dergi, ilk gazete	37
Esmâ geliyor!	43
Parasız yatılı	46
İlk okumalar	52
Çadır bekçisi-koza işçisi şair adını buluyor	54
Kızıl mısralar	56
Haydarpaşa Lisesi	59
Esmâ kaçıyor!	67
İKİNCİ BÖLÜM	
İlk şiirler	71
Mülkiye mi Siyasal mı?	73
Sabah yürüyüşleri	78
Yazar arkadaşlığı	83
Kazgan	91

İlk şiir: “Şarkısı Beyaz”	98
İlk evlilik	106
Bir kadın adı: Üvercinka	114
Ankaralı şair İstanbul’da	117
Evde huzur yok	127
Babasının ölümü	128

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Üvercinka

Göçebe

Beni Öp Sonra Doğur Beni

Şapkam Dolu Çiçekle

Günübirlik	131
İkinci Yeni ve Cemal Süreya	133
İlk Kitap: Üvercinka	146
Üvercinka’lar sobada yanıyor	158
İlk teftiş: Nazilli-Söke	160
Üvercinka’ya Yarım Elma	161
555 K	162
İlk Papirüs	167
Paris-Kars	172
R. Tomris	178
Göçebe	184
“Papirüs”ün çıkış öyküsü	193
Nasıl bir dergi?	198
Sosyalist düşünce Papirüs’e de yansır	202
Zuhal Tekkanat’la evleniyor	211
“Benim Bünyaminim Memo”	213
Memuriyete dönüş	215
Doğum günü değişiyor	229
Şiir mektuplar	232
Beni Öp Sonra Doğur Beni	246
Güngör Demiray’la evleniyor	259
Yine ayrılık	263
Darphane’den geçen kuyruklyıldız	266
Şapkam Dolu Çiçekle ve Günübirlik	270

Yeniden Zuhal.....	279
Kırk yıl sonra Erzincan.....	287
Bayan “En Nihayet”.....	289
Son Papirüs.....	297

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Çağdaş Derviş

Sevda Sözleri

Günler (Günlük)

99 Yüz (İzdüşümler-Söz-Senaryoları)

Sıcak Nal

Güz Bitigi.....	307
Emekli oluyor.....	309
Tuzaklarla dolu bir meslek.....	311
Maliye ve şiir.....	316
Son ev, son durak.....	322
Memo bir kâbustur artık.....	325
Sevda Sözleri.....	331
Dergiler.....	336
Milliyet Sanat, Gösteri, Günlük.....	336
Çocukça “Aritmetik İyi Kuşlar Pekiyi”.....	338
Maliye yazıları.....	339
Saçak.....	339
2000’e Doğru, “İzdüşümler”-“Söz Senaryoları”.....	341
Sıcak Nal ve Güz Bitigi.....	351
“Lacivert Bir Çıngıraktır Ölüm”.....	360
“Behçet Hoca Kalktı, Beni Alnımdan Öptü”.....	365
Ajandasında ve dosyasındaki notlar: 1 Mayıs ve ötekiler.....	371
Doğu-Batı çelişmesi.....	374
Türkçenin şairi.....	377
“Şiir Hayatın Köpüğüdür”.....	381
Aşkta vicdan muhasebesi.....	386
Seçilmiş bir hayat.....	396
Son bir ay.....	398
Son pazartesi.....	402
Son vapur.....	408

Önsöz

Cemal Süreya üzerine bir kitap yazma düşüncesi, 2000'e *Doğru* dergisindeki *Cemal Süreya Arşivi* çalışmaları sırasında doğdu.

Dergi, Cemal Süreya'nın ölümünden hemen sonra oğlu Memo'ya başvurarak kitaplığıyla dosyalarını satın aldı.

Dosyalar (mektuplar, yarım kalmış çeviriler, incelemeler, şiir taslakları, notlar vb.) karmakarışıklı. Bu malzemenin sistematik bir biçimde düzenlenmesi, Cemal Süreya ile ilgili her türden bilgi ve belgenin toplanması, olabildiğince geniş bir arşiv kurularak günün ve geleceğin araştırmacılarına sunulması amacıyla bir çalışma grubu oluşturuldu. Bu grupta, Doğu Perinçek, Hulki Aktunç, Orhan Alkaya ve Tuğrul Tanyol'la birlikte biz de yer alıyorduk.

Cemal Süreya'nın ölümü yalnız edebiyat dünyasında değil Türkiye'nin dört bir yanında yankılanmıştı. Gazete ve dergilerde hakkında sayısız yazı çıkıyor, çeşitli kentlerde art arda anma toplantıları düzenleniyordu. Ama biliyorduk ki, toplumumuzun belleğini saran sis, bir süre sonra onun da üstünü örtecek.

Görev bölümü yapılarak hızla girişildi işe. Arşivin düzenlenmesini biz üstlendik. Kitap hazırlığına da aynı zamanda başladık. Bir yandan dosyaları fişliyor, gazete, dergi koleksiyonlarını tarıyor, kim bilir kaç kez okuduğumuz şiirlerini, yazılarını tekrar tekrar elden geçiriyor, bir yandan da yakınlarıyla, dostlarıyla konuşmalar yaparak banda kaydediyorduk. Ulaştığımız her yeni bilgi bizi daha fazlasını öğrenmeye kıskırtıyordu. Böylece son derece çekici, bir o kadar da ürkütücü bir alanda dolanırken bulduk kendimizi.

Ürkütücüydü, çünkü hem biyografi türünün taşıdığı tuzakların, hem de Cemal Süreya'nın boyutlarının farkındaydık. Bir değil, birçok Cemal Süreya vardı karşımızda. Şair, denemeci, dergici, maliyeci olarak bilinen yönleriyle olduğu kadar, hayatının ve kişiliğinin bilinenden çok bilinmeyen yönleriyle farklı Cemal Süreya'lar..

"İnsan her durumda başka biridir," diyen, bunu doğrulayan, yine de

hep kendisi olarak kalan Cemal Süreya...

Doğruluk derecesi birkaç kaynaktan sınanmamış tek satır girmedi ki-
taba. Ancak, hayatının akışını izlerken ortaya çıkan bazı boşlukları gider-
mek elimizde değildi. Çelişkili durumlarda ise kimi kez dikkate almadık
kimi kez de yorumu okura bıraktık.

Cemal Süreya, "Yanıma Payı" başlıklı yazılarından birinde, şairin ha-
yatının şiire dahil olduğunu; şiir okurunun, şairin yapıtına yansımamış
hayat bölümünü de o yapıtın bir parçası saydığını söylüyordu. Biz, bu ki-
tapla, Cemal Süreya'nın hayatıyla şiiri arasındaki bağı daha görünür hale
getirmeye çalıştık. Aslında Cemal Süreya, özellikle günlüklerinde, somut
bilgiler dışında ipuçlarını da bırakmıştı. Ayrıntıya girdikçe, hayatının şiir-
iyle bağlantısı kendiliğinden ortaya çıkıyordu.

Kitapları hakkında, gerek yayımlandıkları yıl gerekse daha sonraki yıl-
larda yapılan tartışma ve değerlendirmeleri olabildiğince geniş aktarmaya
çalıştık.

İki kişinin araştırma yapması dünyanın en zevkli işlerinden biri, ama
yazmaya gelince değişiyor durum. Uğraş alanları farklı iki insan olarak en
temel sorunumuz ortak zaman bulabilmektir. Daha da önemlisi, yazma
eyleminin, özünde tek kişilik bir eylem oluşu ve bunun sürekli diretili-
ğiydi. Kimi kez tek sözcük için saatlerce tartıştığımız, çalışmaya ara ver-
me gereğini duyduğumuz oldu. Bu nedenle öngördüğümüzden daha
uzun sürede bitti kitap.

Bitti mi?

Cemal Süreya söz konusu olduğuna göre, farklı yaklaşımlarla daha
pek çok kitap yazılacak, bizimki de onlarla tamamlanmış olacak.

Bu kitap, ne yazık ki, adlarını tek tek sayamayacağımız çok sayıda ki-
şinin ve bazı kuruluşların değerli katkılarıyla oluştu.

Bize zaman ayırıp anılarını anlatan, tanıklıklarını aktaran, ellerindeki
mektupların, yazıların, desenlerin, fotoğrafların vb. aslını veya kopyasını
almamıza ya da görmemize izin veren yakınlarına, dostlarına, arşivlerini
açan kuruluşlara bir kez daha teşekkür ediyoruz.

FEYZA PERİNÇEK-NURSEL DURUEL
1995

Birinci bölüm
Çocukluğu ve ilkgençliği

Erzincan

1931 yılında Erzincan'da doğdum. Bir doğum günüm yoktur benim.¹

Anası da “hiç olmadı”. Babası, “bin yıl önce” öldü. Hem de iki kere. Birincisinde kör oldu² Cemal Süreya. İkincisinde, babasının parçalanmış başını gazete kâğıdına sarıp toprağa gömdüklerinde, tek damla yaş akmadı gözlerinden.

Bir doğum günü yok ama, ilerde bol bol seçer kendine. Bir ara “10 Ağustos” der, biriyle yan yana kutlasın diye. Sonra “4 Mart” a çevirir, o da başkasıyla beraber olsun diye.

Cemalettin Seber, 1931 yılında Erzincan'da doğan, nüfusa kayıtlı³ 185 erkek çocuktan biri.

O tarihte Erzincan, Türkiye'nin yolu en az bölgesi. Sokaklarında kaldırım yok. Meyve ve sebzelerinin eski tadı olmasa da Trabzon, Erzurum ve Kars bölgesinin ihtiyacını karşılıyor. Fasulye ve hayvan ürünlerinde Türkiye çapında pazarı var. Sanayi gelişmemiş. Ortaokul sayısı iki.

1047'de başlayan depremler, birkaç önemli yapı dışında eski uygarlıkların izlerini silip süpürmüş. Türk'ü, Kürt'ü, Ermeni'si, Rum'uyla bütün halk yoksul.

1929-1930 istatistiklerine göre, içki ve sigara tüketiminde Tür-

1. Güngör Demiray'a mektup, *Cemal Süreya Arşivi* “Mektuplar” dosyası. (Cemal Süreya'dan yapılan alıntılar, bütün kitapta italik olarak gösterilmiştir.

2. “Sizin Hiç Babanız Öldü mü?”, *Üvercinka / Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul, 1994, 5. basım, s. 24.

3. Nüfus Hüviyet Cüzdanı Numarası: 342212-K.

Molla Güzel Mahallesi, Cilt 46, sayfa 80, Hane 214.

Nüfus kütüğü, önce Bilecik, İzzet Paşa Mahallesi 326 No'lu Hane'ye, daha sonra da, Ankara-Çankaya ilçesi Meşrutiyet Mahallesi'ne nakledilir.

kiye'nin başta gelen illerinden biri. Aslında bu özelliği çok eskilere uzanıyor.

Seyahatnamelere “çevresi dağlık, ortası bağlık” bir belde olarak geçen; Fırat'ın suyu, havasının hoşluğu, meyvelerinin bolluğu (Evliya Çelebi, 73 çeşit armut gördüğünü yazar) anlatılan Erzincan'ın halkı için İbn Bibi şöyle der:

Erzingân'da gül gülistandır. Halkı yiyiciliği men etmiştir, eğlenceye düşkündürler. Hezeyan duymanın ehlidirler. Çok yaşlı ihtiyarların öğütlerini dinlemezler, ulûemrin (padişahın), ulemanın rey ve tedbirlerini kabul etmezler ve memleket beylerinin katline azmederler.¹

Cemalettin'in doğduğu yıl, kentin valisi olan Ali Kemali, *Erzincan* adlı kitabında, ısrarla aramasına rağmen, “Erzincan'ın hayat aşamalarını dile getirmiş bir şair bulamadığı”nı söyler. Buna karşılık zengin bir folkloru vardır: gurbet türküleri, Esmen ile Zincan'ın aşkı, Seydi Sultan, maniler vb...

İlhan Berk'e göre,² “Erzincan Türkçenin en çığlıklısı, en çın çın sesi”dir. “Er zin can!”

* * *

*Annem bir Alevi kızıdır. Adı da Gülbeyaz'dır.*³

Cemal Süreya'nın ailesi hakkında bilinenler, iki kuşaktan öteye geçmiyor. Büyükbabası Kamer Bey, büyükannesi Hatice Hanım. Cemal Süreya, büyükbabasını hiç görmemiştir.

1900'lerin ilk on yılında Kamer Bey'le Hatice Hanım'ın dört çocukları olur: Fatma, Memo, Hüseyin ve Hasan.

Erzincan'ın hatırı sayılır, varlıklı aileleri arasındalar. Vali ava gittiğinde geyik vurursa bir but da onların eve gelir. Önünden dere akan, geniş bahçeli bir evde otururlar. Birinci Dünya Savaşı sırasın-

1. Ali Kemali, *Erzincan*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1992, s. 259.

2. Cemal Süreya Arşivi, “Mektuplar” dosyası.

3. Cemal Süreya, 1987'de, İstanbul-Kadıköy Gençlik Kitabevi'nde bir dizi sohbet toplantısı düzenlemişti. Her cumartesi bir edebiyatçı Cemal Süreya'nın konuğu oluyordu. Bu sohbetlerin ilkinin kendisiyle yaptığı ve hayatını anlattı. Dipnotlarda “Gençlik Kitabevi Konuşmaları” adıyla geçecek alıntılar, bu konuşmaya aittir. (Y.N.)

da Ruslardan kaçıp köylere sığınmak zorunda kalsalar da, esas olarak bu evde büyük çocuklar. Ataerkil bir aile düzeni. Kamer Bey öldüğünde, yerini büyük oğlu Memo alır. Ayrıca ailenin tek okumuşu o. İdadi mezunu.

Baba tarafından da varlıklı olan Hatice Hanım, kocasının ölümünden sonra mallarını satıp oğullarına sermaye yapar. Memo ve Hüseyin nakliyeciliğe başlarlar. O zamanlar Erzincan'da çok az aile motorlu araca sahip.

Hüseyin, yakışıklı bir adam. Hep takım elbiseli, kravatlı, tiril tiril... İstanbul'a gide gele büyük kent görgüsü kazanmış. "Süslü Hüseyin" derler ona.

Gülbeyaz, Erzincan'ın en yeşil köyü Karatuş'tan. Nüfus kaydındaki adı Güllü. Kara kaşlı, kara gözlü bir Zaza kızı. Annesini küçük yaşta kaybetmiş. Babası Çanakkale'de şehit düşmüş. Kardeşleriyle onu, amcası büyütmüş.

Cemal Süreya'nın kız kardeşi Ayten, yıllar sonra Karatuş köyüne gittiğinde, dayısı ona, hiç tanımadığı annesini şöyle anlatır: "Annen bir tül kadar beyazdı. Biz ona 'Beyaz' derdik. O kadar güzel bir kadındı."¹

Hüseyin, yollarda gidip gelirken Karatuş'tan bir geçişinde âşık olur Gülbeyaz'a. Onun da gönlü Hüseyin'de. Bir sabah, ağabeyi Memo'yla birlikte kaçırlar kızı.

Böylece Gülbeyaz, Karatuş köyünden Erzincan'daki büyük eve gelin gelir.

Önce Cemalettin doğar. Ardından sırasıyla Kemal, Perihan ve Ayten.

Kemal küçücükken ölür.

Dört yaşındayım. Bir yaşındaki kardeşim Kemal ölmüş. Babam kollarındaki bir yastığın üstünde taşıyor onu. Ardında bir kalabalık. Ağır ağır ilerliyorlar. Ben penceredeyim. Kış.²

Ölümlerle bu ilk karşılaşma, Cemal Süreya'nın son kitabı *Güz Bitiği*'ndeki dizelerde uç verir.

1. Ayten Seber Kazak, biyografi görüşmesi.

2. 56. Gün, *Üstü Kalsın*, Broy Yayınları, İstanbul, 1992, s. 31. (Günlüklerden yapılan alıntılar bundan sonra dipnot olarak verilmeyecek, hangi gün olduğu geçtiği yerde belirtilecektir. (Y.N.)

*Bir kış göğü gibi o saat alçalır ölüm
yalnız işitme duygusu kalır ortada¹*

*Ailem güzel bir aileydi. Amcam okurdu. Babam pek bir şey okumazdı.
Ama konuşmayı severdi. Konuşmayı çok seven bir ailenin çocuğuyum.²*

Ana tarafı da baba tarafı da Kürt olduğu halde evde konuşulan dil Türkçe. Özellikle babaanne, torunlarının kulaklarında sürüp gidecek temiz bir Türkçeyle konuşur. Cemal Süreya da kardeşleri de Kürtçe bilmezler. Bir iki türkü dışında Cemal Süreya'da kulak dolgunluğu bile yok ama bir ses var. Kardeşlerinde o ses de kalmamış.

Benim dil serüvenim şu: Küçük çocuk bakıcıya veriliyor, daha doğrusu o çocuk kendini bakıcının elinde buluyor; seviyor bakıcısını; onu ana belliyor. Türkçeyle ilişkim böyle. Bir noktada gurbetin aşka dönüşmesi. Bu dil yorganımdır benim: biraz haşhaş, biraz balık kokar. Biraz da zeytin tadı taşır.³

Bir özlem gibi kalır içinde Kürtçe. Belki biraz da annesiyle özdeşleşir. Son yıllarında “insanın anadilini bilmemesi ne kötü” diyerek, eşi Birsen Hanım'ın desteğiyle Kürtçe öğrenmeye karar verir. Alfabe bulunur, dersler başlamak üzereyken 12 Eylül gelir. Ortadan kaldırılan kitaplarla birlikte alfabe de yok olur.

*O yıllarda ülkemizde
Çeşitli hükümlerle
Yetmiş iki dilden
İkisi yasaklanmıştı:*

İkincisi Türkçe⁴

Cemalettin 6 yaşına kadar annesi, babası, kardeşleri, halası, amcaları ve babaannesiyile mutlu bir çocukluk geçirir. Üstelik evin ayrıcalıklı çocuğu. Özellikle babaannesinin ve büyük amcası Me-

1. “Bir Kış”, *Güz Biti / Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul, 1994, 5. basım, s. 293.
2. Aktaran Necati Güngör, “Cemal Süreya'nın Öğrencilik Yılları”, *Gösteri*, Aralık 1991.
3. Enver Ercan'ın röportajı, *Düşün* dergisi, Ocak 1986.
4. “Kısa Türkiye Tarihi IV”, *Sıcak Nal / Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul, 1994, 5. basım, s. 257.

mo'nun gözünde özel bir değeri var. Töre gereği erkekler için ayrı, kadınlar için ayrı sofralar kurulur. Cemalettin'in yeri, amcası Memo'nun yanı sıra. Ailenin soyadını sürdürecektir ilk erkek çocuk olarak yaşının üstünde yetkilerle donatılır. Kız kardeşleri, hatta amca çocukları doğduğunda, adlarını o verir.

Hemen karşılarında bir ev vardır. Daha büyük, daha güzel, daha zengin bir ev. Evin kızı 18 yaşında, adı Perihan. Cemalettin daha 6 yaşında. Kız kardeşinin adını Perihan koyar.

1980'lerin sonunda, Ali Koçman'ın sorularını yanıtlarken yedi-sekiz yaşından itibaren –belki daha da önceden– kadınların kendisini etkilediğini söyleyecek.¹

Erzincan'daki son evimiz. Beş yaşındayım. Dama çıkmışım. Yandaki avluda bir kadın kendi bedenini seviyor. Bayağı kucaklıyor, okşuyor bedenini. Orhan'ın annesi. Orhan'ın ablası ilkokulda. Sınıfını geçmiş. Sokaktaki bütün kapıları çaldı. Bütün annelerin elini öptü. (307. Gün)

Şairlik duygusunun ilk uyanışı

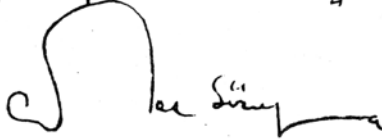
Cemalettin zayıf, çelimsiz, hastalıklı bir çocuk. Zaman zaman havale geçiriyor. Annesinin gözü hep üstünde.

Her gün aynı sahne: Gülbeyaz eşige oturmuş, elinde bir çay bardağı süt. Cemalettin, sımsıkı yummuş ağzını açmıyor. İnatçı mı inatçı. Sütü içirmenin tek yolu var: *Kerem ile Ashı...* O, ezbere bildiği *Kerem ile Ashı'yı* okuyacak, Cemalettin de sütü içecek.

Öyle inanıyor Gülbeyaz.

Başlar okumaya; manzum-mensur. Cemalettin dinler, çoğunlukla kandırır annesini, sütü içmez. O zaman da dayağı yer. Bu anı, Gülbeyaz'ın çok yakındaki ölümüyle trajik bir boyut kazanır.

Ân ki fıskiyesi sonsuzluğün

21 Kasım 1989

1. "Şiir Bir Başkaldırma Sanatıdır", *Vizon* dergisi, Kasım 1988.

Bir çocuktun sen.
Bir çocuktun sen, bir bardak su duruyordu eşikte.
Dolu bir bardak duruyordu eşikte.
O zaman sen daha neydin ki, annen Alucra'nın gizli su kürelerinden geçirdi seni; at arabalarıyla ve büyük bir kalabalıkla gidilen baş döndürücü mavi su kürelerinden. Neden sonra aldın o bardağı; o yüz yıl beklemiş sütü; çarpınarak bir tülbenkten süzölmeye uğraşan o koyu, o beyaz, o rahatsız sübyeyi içtin elinden; onun
süreğen elinden.
Annen miydi? Kesik saç ve açık ensesi miydi teyzenin?
İçtin elinden.
Kar mı yağacaktı artık.¹

Kendi deyişle hayatını sarsan “on an”dan biri. Şairlik duygusunun ilk uyanışı olarak anımsayacak *Kerem ile Aslı* hikâyelerini. Ondan esinlenerek piyes yazmayı bile deneyecek. Bile bile yarım bıraktığı bu çalışmanın üzerinde şu notlar var:

Zavallı Kerem ile Yüzvermez Aslı'nın son iki günü.
Kişiler: Zavallı Kerem (47 yaşında zavallı bir adam)
Yüzvermez Aslı (38 yaşlarında)
Yer: İstanbul.²

Sürgün

Ben bir yük vagonunda açtım gözlerimi³

Bizi bir kamyonu doldurdular. Tüfekli iki erin nezaretinde. Sonra o iki erle yük vagonuna doldurdular. Günlerce yolculuktan sonra bir köye atıldılar. Tarih öncesi köpekler havlıyordu. Aklımdan hiç çıkmaz o yolculuk, o havlamalar, polisler. Duyarlığım biraz da o çocukluk izlenimleriyle besleniyor belki. Annem sürgünde öldü, babam sürgünde öldü.⁴

1. “Yüreğin Yaban Argosu”, *Beni Öp Sonra Doğur Beni / Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul, 1994, 5. basım, s. 99 (Şiirde adı geçen Alucra, Giresun'un bir ilçesidir ve kaplıcaları vardır. Erzincan'da oturdukları sırada bütün aile bu kaplıcaya bir gezi yapmıştır. (Y.N.)

2. *Cemal Süreya Arşivi*. Cemal Süreya'nın dosyaları arasında bulunan üç sayfalık daktilo metni üzerinde tarih belirtilmemiştir.

3. “Kışne Kirazını ve Göç, Mevsim”, *Beni Öp Sonra Doğur Beni / Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul, 1994, 5. basım, s. 85.

4. Zuhâl Tekkanat'a mektup, 23.7.1972, Ankara, *Cemal Süreya Arşivi* “Mektuplar” dosyası.

1925 Şeyh Said Ayaklanması'yla başlayan Kürt ayaklanmaları dönemi, 1938 Dersim harekâtıyla son bulur. Harekâtı Korgeneral Abdullah Alpdoğan yönetir. Şeyh Sait Ayaklanması'ndan sonra çıkarılan Yasak Bölgeler Kanunu'yla Kürtlerin yaşadığı yerler çeşitli derecelerde yasak bölgelere ayrılmıştır. 1934'te çıkarılan bir kanunla da, Türkiye üç bölgeye ayrılır. Kürtlerin yoğunlukta olduğu yerlere, içerden ve dışardan getirilen Türk göçmenler; Türklerin yaşadığı ikinci bölgeye de sürgünler yerleştirilir. Üçüncü bölge ise ayaklanmaların merkezidir. Buralar tamamen boşaltılır, iskân ve ikamet yasaklanır.

Bu yasaya dayanarak 500 000 kişi, köyünden toprağından alınarak, o ikinci bölgeye sürülür. Sürgünler, Orta ve Batı Anadolu'ya, dağınık bir biçimde yerleştirilir. Cemal Süreya'nın ailesi de, bu 500 000 kişinin arasındadır. Yerleşme planında onlara Bilecik ili gösterilir. Zorunlu ikamet süresi 20 yıl. Daha sonra çıkarılan aflarla kısılır bu süre.

Ayten'in büyüklerden duyduğuna göre, sürgün edilmelerinin nedeni amcasıyla ilgili bir olay:

"Bizimkilerin olaylarla bir ilgisi yokmuş. Ama Erzincan'da hava genel olarak ağır. Vali, bir gün amcamı makamına çağırıyor. Memo Amcam, güçlü kuvvetli bir adam. 'Demir Yumruk' diyorlar ona. Vali, o gün ne dediyse amcam, Vali'nin kafasına bir yumruk indiriyor ve her şey ondan sonra oluyor."¹

Emir akşama gelir: "Üç gün içinde Erzincan'ı terk edin!"

Sürgün edilen aslında Memo. Cemal Süreya'nın babası Hüseyin Bey, Memo'nun sürgünü. Ağabeyini yalnız bırakmamak için düşer ardına. Öbür kardeşleri Fatma'yla Hasan ise sürgünden kurtulup İstanbul'a giderler.

İşlerin iyi zamanı. Bir kamyonları var zaten, yedek motor da alınmış. O üç gün içinde motor dahil değerli olan ne varsa bahçedeki kör kuyuya saklanır; bir bölümü de alelacele satılır. Birkaç parça altın, babaannenin kemeri içinde kaçırılır.

*Fırat suyu bütün bir bölgeyi
Takma adlarla dolanmak
Zorundadır.²*

1. Ayten Seber Kazak, biyografi görüşmesi.

2. "Düşüncesi değil kendisi", *Sıcak Nal / Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul, 1994, 5. basım s. 265.

Cemalettin, annesi, babası, kardeşleri, amcası, yengesi; yanında denklere, biraz da yiyecek binerler trene.

Trene ilk binışı. Tren dedikleri yük vagonu.

Başlarında iki jandarma...

Nereye götürüldüklerini bilmiyorlar. Hepsini ölüm korkusu almış. Ayten, annesinin kucağında, henüz altı aylık. Perihan eteğine yapışmış. Cemalettin bir yere kıvrılmış, uyuyor pozunda. Aslında dikkat kesilmiş dinliyor. Büyükler, çocuklar duyup da ürkmeyin diye fısıltıyla konuşuyorlar. Babasıyla amcası tartışıyor. Babası, "Yok canım, öldürecek olsalardı öldürürlerdi," diyor.

Yol bitmek bilmiyor.

Cemalettin sıkışmış. Yük vagonunda yüznumara yok, kaçırıldı kaçırılacak. Tren bir ara yavaşlıyor, durur gibi oluyor. Fırsat bu fırsat, atlıyor aşağıya. Çişini yapıyor ama o daha toparlanamadan kalkıyor tren. Babası can havliyle yakalayıp çekiyor onu içeriye. Bir yandan kışına kışına vuruyor, bir yandan da öpüyor oğlunu.

Cemal Süreya, bu anı, sık sık anımsayacak, gülerek anlatacak çevresindekilere.

Yüzünde hep aynı ifade.

Yük vagonuna inat, o iki jandarmaya inat.

O belirsizliği, o karanlığı, o büyük korkuyu eliyle bastırıyor.

Acılar dibe gidiyor.

Gülümsemeyle hüzün yan yana gider benim şiirimde...

Özgürlük ve kendine güven durumu beni hep lirizme, sıkıntı ve bunalım ise hep humour'a atmış.

Küfürden kaçma girişiminin yarattığı bir şeydir belki de bende humour. Çocukluk günlerimi düşündüğümde, böyle bir olay vardı gibi geliyor. Bir şeyi aşığılanmaktan kurtarma. İşi şakaya vurma.¹

Cemal Süreya'nın bütün hayatını etkileyecek, şiirini besleyecek bir dönemin başlangıcıdır bu yolculuk. Bir doğum anıdır.

Sevdikleriyle hep uzun tren yolculukları düşleyecek. Kendi isteğiyle çıktığı, sandviçlerin yendiği, kitapların okunduğu, penceresinden bakılan normal yolculuklar.

1. Zeynep Oral, "On İnsan, Bin Yaşam", Milliyet Sanat eki, 1988.

Tren düdüğü kalkışta da varışta da benim için her zaman ağlatı içermiştir. Kalkışta ayınlık, varışta burun kemiğinde uzun bir sızı. İkisinde de acı, hüznün. (61. Gün)

Sonunda gerçekten durur tren.

Komut verilir: “Hazırlanın!”

Büyükler, istasyon tabelasını okur: Bilecik. Bu adı hiç duymamışlar.

Bir cami avlusunun kenarına yığarlar denklerini.

Ne tanıdık bir yüz, ne gidecek bir yer. Koca dünyada yapayalnızlar.

Bitkin, yorgun ve aç.

Sürgüne baklava börek yaraşır mı? Bilecikli, sini sini taşır. Önce çocuklar atılır, sonra büyükler. Ama lokmalar boğazlarında kalır, bir türlü yutamazlar. Buralarda haşhaş yağı kullanılıyor. Oysa onlar, tüm Doğulular gibi tereyağına alışık. Ne yapacaklarını şaşırırlar. Yemek zor, yememek ayıp. Bir çukur açıp sinileri boşaltır, üstünü de toprakla örterler.

Bilecik halkının sevecenliğini unutmazlar hiç. İlk kez gördükleri bu insanlar, akrabadan ileri olur onlar için. Horlamamış, itip kakmamış, tam tersine bağırlarına basmışlardır.

Memo amcaya şehrin merkezinde iki odalı güzel bir ev gösterilir. Hüseyin’e, Kırklar Tepesi’nde tek oda düşer.

Hep böyle olmuş. Nakliyecilik günlerinde de Memo otelde yatar, Hüseyin kamyonda. Memo lokantada yemek yer, o kamyonda...

Erzincan, bir masal şehri olarak, rüyalarda ve anılarda kalır. Belleğindeki birkaç çizgiyi sürekli tazeler Cemal Süreya:

Askerî okulun önündeki ağaçlar... O zamanlar moda olan *Sarı Kurdelem Sarı* şarkısı... Babası sobanın üzerinde patlatırken yüzüne sıçrayan kestaneler... Arkadaşlarıyla oynarken ellerinde ölen, bahçenin ucundaki helaya attıkları kedi yavrusu...

Ve kulaklarında annesinin sesi:

Ateş Kerem, tutuş Kerem, yan Kerem...

Feyza Perinçek - Nursel Duruel

CEMAL SÜREYA

"*Cemal Süreya / Şairin Hayatı Şiire Dahil*, alışlagelmiş, planı kalıplaşmış, beylik bir yaşamöyküsü değil. Tam tersine, Cemal Süreya şiirinin olanca inceliğini düzyazıda arıyor. Cemal Süreya'nın şiirinden hayata açılıyor, şairin hayatını şiirle buluşturuyor, örtüştürüyor. Böylesi bir yöntemi seçtiği için, hem göz kamaştırıyor, hem de kim bilir ne çetin bir çalışmaydı, dedirtiyor okura. Diyebilirim ki, edebiyatımızda yazılmış en güzel biyografilerden biri, bir başyapıt."

SELİM İLERİ

Cemal Süreya / Şairin Hayatı Şiire Dahil, Feyza Perinçek'le Nursel Duruel'in birlikte gerçekleştirdikleri bir çalışma. Yalnızca edebiyat dünyamız için değil, okurlar ve tüm şiirsevenler için de vazgeçilmez bir kaynak. Sanatçının desenleri ve yaşamının çeşitli dönemlerinde çekilmiş fotoğraflarıyla...

ISBN 978-975-07-0939-5

9 789750 709395